

Marta Drabczuk, Aleksandra Kuczyńska-Zonik

Trójkąt Lubelski – perspektywy współpracy polsko-litewsko-ukraińskiej

W dniu 28 lipca 2020 r. w Lublinie został powołany Trójkąt Lubelski – nowa platforma współpracy między Polską, Litwą i Ukrainą. Deklarację o utworzeniu takiego formatu podpisali ministrowie spraw zagranicznych Polski (Jacek Czaputowicz), Litwy (Linas Linkevičius) i Ukrainy (Dmytro Kułeba). Ma on na celu promowanie i intensyfikowanie współpracy w zakresie bezpieczeństwa, pogłębianie trójstronnych więzi wojskowych i obronnych poprzez wykorzystanie pełnego potencjału NATO i Unii Europejskiej, dalszy rozwój współpracy gospodarczej i społecznej oraz wzmocnienie Partnerstwa Wschodniego UE.

Spotkanie ministrów spraw zagranicznych. Trójkąt Lubelski został powołany podczas spotkania roboczego ministrów spraw zagranicznych Polski, Litwy i Ukrainy w dniach 27-28 lipca 2020 r. W pierwszym dniu spotkania ministrowie wzięli udział w uroczystości otwarcia nowego budynku Ambasady Ukrainy w Warszawie. Drugiego dnia w Lublinie złożyli kwiaty pod pomnikiem upamiętniającym unię między Wielkim Księstwem Litewskim oraz Królestwem Polskim¹, a następnie odwiedzili siedzibę Litewsko-Polsko-Ukraińskiej Brygady (LITPOLUKRBRIG), która jest wyrazem udanej współpracy trzech państw w zakresie obronności i bezpieczeństwa.

Spotkanie było okazją do rozmów na temat współpracy w ramach UE i NATO oraz wyzwań, jakie niesie aktywność Rosji dla państw Europy Środkowej. Ministrowie podkreślili wspólną wizję przyszłości Europy Środkowej i Wschodniej oraz zobowiązali się do koordynowania wysiłków na rzecz przestrzegania prawa międzynarodowego. Wskazano na potrzebę wsparcia przemian polityczno-gospodarczych na Ukrainie. Minister spraw zagranicznych Litwy Linas Linkevičius podkreślił m.in. dotychczasowe zaangażowanie Litwy we współpracę polsko-ukraińską i docenił wysiłki Ukrainy w zakresie wdrażania reform (np. ustawa o obrocie gruntami rolnymi oraz ustawa o działalności bankowej). Wskazał także na potrzebę dalszych działań w sądownictwie, zapobiegających nadużyciom systemu prawnego na Ukrainie. W zamyśle inicjatorów nowa formuła ma więc zapewnić dodatkową możliwość wsparcia procesów demokratyzacji tego państwa.

Cele Trójkąta Lubelskiego. Inicjatywa skupia się wokół kilku płaszczyzn tematycznych. Pierwsza z nich dotyczy kwestii bezpieczeństwa regionalnego i przeciwdziałania agresji Rosji, zwłaszcza w zakresie dezinformacji. Sygnatariusze nie uznają aneksji Krymu i potępiają ją, wzywając jednocześnie Rosję do zaprzestania działań konfliktowych oraz wycofania wojsk z regionów ługańskiego oraz donieckiego. Ważny element stanowi tutaj rozszerzenie współpracy wojskowej, w której jednostka LITPOLUKRBRIG ma wspierać procesy reformowania sił zbrojnych Ukrainy oraz angażować się w wykorzystanie możliwości tworzonych przez NATO, zwłaszcza w kontekście przyznanego Ukrainie statusu członka Programu Rozszerzonych Możliwości NATO.

Druga płaszczyzna to handel, inwestycje i projekty infrastrukturalne. W ramach inicjatywy strony zobowiązują się do zapewniania lepszego dostępu do infrastruktury w regionie i podnoszenia jej jakości poprzez zapoczątkowanie oraz realizację projektów promujących spójność regionu. Polska i Litwa pozytywnie oceniają chęć współpracy Ukrainy w ramach Inicjatywy Trójmorza, która ma na celu m.in. projekty energetyczne zakładające wykorzystanie ukraińskich terminali i infrastruktury gazowej („Komentarze IEŚ”, nr 36).

¹ Szerzej: *Stosunki Polski z Litwą, Białorusią i Ukrainą 450 lat po unii lubelskiej*, red. T. Stępniewski, B. Surmacz, IEŚ, Lublin 2019.

Kolejnym zadaniem postawionym sobie przez Trójkąt Lubelski jest budowanie i wzmocnianie kontaktów międzyludzkich oraz współpraca społeczeństwa obywatelskiego, w tym pomiędzy naukowcami i ekspertami, a także aktywność Polski, Litwy i Ukrainy w procesie kształtowania bieżącej sytuacji kulturalnej i społecznej Europy Środkowej. Biorąc pod uwagę doświadczenia Polski i Litwy, najlepsze rozwiązania wypracowane we współpracy z innymi państwami europejskimi będą wdrażane na Ukrainie w ramach wymiany dobrych praktyk.

Przedmiotem dyskusji ma być także koordynacja działań w walce z pandemią COVID-19.

Minister Dmytro Kuleba podkreślił, że nowy format współpracy zostanie wypełniony „treścią praktyczną” i będzie okazją do regularnych trójstronnych spotkań na szczeblu ministrów i dyrektorów departamentów oraz do konsultacji między przedstawicielami trzech państw (w tym celu zadeklarowano powołanie oficerów łącznikowych w ministerstwach spraw zagranicznych). Zdaniem ministra Jacka Czaputowicza, wdrożenie odpowiednich mechanizmów współpracy będzie ważnym elementem konfiguracji sił i posłuży wzmocnieniu poparcia dla europejskich i północnoatlantyckich aspiracji Ukrainy.

Litwa: dziedzictwo historyczne i kulturowe stymuluje obecną współpracę. Z perspektywy Litwy nowy format jest naturalną konsekwencją uwarunkowań historycznych i dotychczasowej trójstronnej współpracy. W ostatnim czasie potrzebę budowania dobrych relacji z sąsiadami potwierdza wiele wydarzeń historycznych o znaczeniu politycznym, m.in. obchody 450-lecia podpisania unii lubelskiej w lipcu 2019 r., uroczysta ceremonia ponownego pochówku dwudziestu powstańców styczniowych w listopadzie 2019 r. z udziałem m.in. prezydentów Polski i Litwy, wicepremiera Białorusi oraz polityków z Ukrainy, czy obchody 610. rocznicy bitwy pod Grunwaldem w lipcu 2020 r., podczas których prezydent Litwy Gitanas Nausėda przypomniał o potrzebie pomocy Ukrainie i konieczności zachowania jej integralności terytorialnej.

Ukraina jest istotnym kierunkiem w polityce zagranicznej Litwy, zarówno w formacie bilateralnym, jak i wielostronnym. Z perspektywy bezpieczeństwa Litwy stabilna Ukraina pomaga budować bezpieczniejszą i silniejszą Europę (były litewski minister obrony narodowej Juozas Olekas wskazał wsparcie tego państwa jako jedno z najważniejszych zadań Litwy w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa) oraz zapewnia jej rozwój gospodarczy (Ukraina jest ważnym rynkiem szczególnie dla litewskich producentów rolnych i nawozowych). Zaangażowanie na rzecz Ukrainy służy również Litwie do umacniania własnej pozycji międzynarodowej.

Wielostronne upamiętnienia oraz różnorodne formaty współpracy potwierdzają gotowość Litwy do dialogu i współdziałania w wymiarze strategicznym. W stosunku do Ukrainy (lub szerzej do państw Partnerstwa Wschodniego) to „geopolityczna misja” Litwy oparta na promocii wartości demokratycznych oraz pomocy w integracji Ukrainy z UE i NATO poprzez przenoszenie własnych doświadczeń zdobytych w procesie transformacji („Komentarze IES”, nr 33). Ponadto pozwala to Litwie na racjonowanie interesów międzynarodowych w nawiązaniu do obecnych wyzwań, zwłaszcza w kontekście agresji Rosji i stabilizacji jej sytuacji społeczno-gospodarczej.

Ukraina: instrument pełnoprawnej gry regionalnej. Polska, pomimo różnicy stanowisk między rządami obu państw, które skutkowały niekiedy ochłodzeniem relacji dwustronnych, jest dla Ukrainy strategicznym partnerem politycznym, społecznym i gospodarczym. Litwa z kolei konsekwentnie wspiera Ukrainę na arenie europejskiej (jako promotor rozwoju Partnerstwa Wschodniego) oraz wspomaga w przeprowadzeniu reform sektora bezpieczeństwa. Oba państwa intensyfikują współpracę w sferze politycznej, wojskowej i energetycznej. Jednocześnie niestabilność polityczna i gospodarcza Ukrainy w znacznym stopniu determinuje konieczność jej współpracy z partnerami regionalnymi, zwłaszcza w kontekście naruszenia integralności terytorialnej oraz wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Dla Ukrainy Trójkąt Lubelski oznacza nową jakość relacji z partnerami (państwami-liderami) z Europy Środkowej, gdyż występuje ona nie tylko w roli członka inicjatywy, ale przede wszystkim jako jej pełnoprawny inicjator i lider. Pomysł utworzenia takiego formatu współpracy pojawił się podczas pierwszej wizyty prezydenta Wołodymyra Zełenskiego w Polsce w sierpniu 2019 r. Wówczas na wspólnej konferencji z prezydentem Andrzejem Dudą Zełenski podkreślił, że Ukraina chce być uczestnikiem różnych formatów współpracy regionalnej, jak np. Inicjatywy

Trójmorza. Sytuacja w Ukrainie w kontekście bezpieczeństwa czy agresji rosyjskiej jest często przedmiotem dyskusji, dlatego też podmiotowość tego państwa jako uczestnika rozmów jest sprawą istotną. Inicjatywa Trójkąta Lubelskiego stwarza Ukrainie możliwość zaakcentowania swojego stanowiska nie tylko w Europie Środkowej, ale również na forach międzynarodowych, których Ukraina nie jest członkiem, jak NATO czy UE. Elity ukraińskie postrzegają Trójkąt Lubelski jako narzędzie *soft power*, które posłuży ich państwu do przeciwdziałania rosyjskim zagrożeniom hybrydowym oraz do umacniania jego pozycji międzynarodowej.

Ukraina niejednokrotnie deklarowała chęć współpracy i dołączenia (pomimo tego, że projekt łączy tylko państwa unijne) do Inicjatywy Trójmorza (traktowanej przez Ukrainę nie tylko jako możliwość współpracy infrastrukturalnej i ekonomicznej, ale także jako układ geopolityczny o charakterze obronnym). Z tej perspektywy Trójkąt Lubelski może być formatem, w którym Ukraina będzie równoprawnym podmiotem dialogu.

Dmytro Kułeba zadeklarował, że kolejne spotkanie w ramach Trójkąta Lubelskiego odbędzie się jesienią w Kijowie. Podkreślił potrzebę wypracowania klarownych projektów i inicjatyw, tak aby Trójkąt nie był tylko ramową deklaracją polityczną współpracy trzech państw.

Wnioski. W założeniu Trójkąt Lubelski ma być kolejnym mechanizmem współpracy trójstronnej, której pozytywne efekty obserwuje się na wielu płaszczyznach. Jednym z dotychczasowych przykładów jest dialog międzyparlamentarny w ramach Zgromadzenia Parlamentarnego Sejmu i Senatu RP, Sejmu Republiki Litewskiej oraz Rady Najwyższej Ukrainy, którego celem jest nie tylko poprawa stosunków bilateralnych, ale również wypracowywanie wspólnego stanowiska wobec kwestii i problemów stanowiących przedmiot zainteresowania wszystkich trzech stron (stosunek wobec polityki Rosji, współpraca energetyczna, gospodarcza czy w dziedzinie infrastruktury).

Utworzenie Trójkąta Lubelskiego to sygnał ostrzegawczy dla coraz bardziej agresywnej polityki Rosji. W symbolicznym znaczeniu Trójkąt można więc rozumieć jako potrzebę współpracy między państwami, będącej fundamentem i gwarancją wolności, suwerenności, siły i niepodległości narodów, a także jako odpowiedź na wspólne zagrożenia w regionie.

Podczas gdy dla Litwy Trójkąt Lubelski stanowi kolejny krok w kierunku wzmocnienia jej bezpieczeństwa, dla Ukrainy, która nie jest członkiem struktur europejskich ani euroatlantyckich, inicjatywa ta będzie dodatkowym instrumentem zapewniającym jej obecność oraz podmiotowość na arenie europejskiej. Rosnące znaczenie współpracy regionalnej powoduje, że Ukraina staje się ważnym partnerem w obliczu hybrydowych zagrożeń ze strony Rosji.

W ramach Trójkąta Lubelskiego Litwa, Polska i Ukraina deklarują także współpracę z innymi partnerami. Wydaje się, że format mógłby stanowić okazję do dialogu z władzami Białorusi i stopniowego włączania jej w procesy integracji europejskiej – ten kierunek stanowi też ważny element trójstronnej współpracy międzyparlamentarnej. 31 lipca 2020 r. minister spraw zagranicznych Białorusi Uładzimir Makiejew został zaproszony na pierwsze oficjalne spotkanie Trójkąta Lubelskiego w Kijowie w roli gościa honorowego. Dowodem na wspólne podejmowanie działań i zaangażowanie w procesy demokratyzacji na Białorusi było także oświadczenie ministrów spraw zagranicznych państw Trójkąta o zaniepokojeniu sytuacją po wyborach prezydenckich na Białorusi oraz deklaracja gotowości do okazania wsparcia sąsiadowi.